

• DE ZWERFSTEEN

PERIODIEKE UITGAVE VAN DE HISTORISCHE VERENIGING STEENDEREN

• De gietijzeren goot

- De Zoethorst
- Historische recepten
- Wie is wie?
- Priesmien 11
- De Zwaanbewoner
- Steenderen toen en nu

Oude Zwerfstenen
(mits in goede staat)
kan men bij de HVS
inleveren tegen een
vergoeding van € 0,25.

HVS

• 2011-1

ISSN: 1386 - 5943
Oplage: 400
april 2011

Reacties op Wie is wie nr. 2010-4

HVS

Van Hein Rutten kreeg ik de volgende reactie: De bovenste foto op pagina 9: Eerste persoon links zou Wim Kraayvanger kunnen zijn, de tweede persoon is Andre van Straaten, en dan Hendrik Hartemink. De persoon direkt achter Hendrik is Gert Harmsen, de persoon erachter is onbekend, dan volgen er nog twee onbekende personen. Dan staat Hein Rutten daar met schaatsmuts op. De tweede schaatser is Cor Wolf, onbekend persoon en de laatste is Ep ter Wee.

De onderste foto: een na laatste persoon, witte blouse en pet op is de heer Gerrit ter Wee.

De heer G.J. van Nie uit Baak liet mij weten dat hij ook direkt Hendrik Hartemink heeft herkend.

Mevrouw Groeneweg herkende personen op de foto, pagina 4, van de baanvegers. Namelijk: Anne van Zon, Jan Smeenk, Tinus Wolf, Jan Wolf en Hendrik Breukink.

Hartelijk dank voor jullie reacties!

Marja Geurts-Melgers ■

COLOFON

De Zwerfsteen is de kwartaaluitgave van de Historische Vereniging van (de voormalige gemeente) Steenderen, opgericht 1 juni 1992.

REDACTIE

Eindredacteur en layout:
Robert Sesink
Kastanjelaan 23
7221 GC Steenderen
Tel. 0575-450743
Email: robert@sesink.nl

Redactiesecretariaat:
Mieke van der Valk
Dr. A. Ariënsstraat 44
7221 CD Steenderen
Tel. 0575-450998
Email: meiva25@hetnet.nl

Redactieleden:
Herman Nieuwenhuis

Correctie: Anneke Parent

BESTUUR

Voorzitter:
Gerard Huetink
Bakerwaardseweg 15
7226 LR Steenderen
Tel. 0575-441274

Secretaris:
K.F. Meenink
Bronkhorsterweg 34b
7221 AC Steenderen
Tel. 0575-451707
Email: kfmeenink@msn.com

Penningmeester:
Maurice Cremers
A. Ariënsstraat 35
7221 CA Steenderen
Tel. 0575-555815

LEDEN

Willy Pasman, 0575-452457
Marja Geurts-Melgers, 0575-450042
Fred van der Mije, 0575-441806
Ans Uenk-Preuter, 0575-452000
Bertus Rietberg, 0575-452004

ARCHIEF

Ons archief aan de Hofstraat 4 te Baak is op donderdagmiddag voor leden en geïnteresseerden geopend. Email: h-v-s@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt 25 euro per jaar per adres.

Bankrelatie:
Regiobank Steenderen
Bankrekening: 685289710,
t.n.v. Hist. Ver. Steenderen.

Losse nummers van de Zwerfsteen zijn te verkrijgen bij het secretariaat. Kosten: 5 euro per stuk; 7,50 euro in geval van omvangrijker uitgaven.

Reacties op coverfoto nr. 2010-2

Mevrouw Diny Boogman schreef mij dat, volgens haar man Henk Boogman, de dame rechts Rika ter Beest is.

Aaltje ter Beest, haar zus, staat links. Is de middelste dame één van de zusters Heinink?

Mevrouw Groeneweg-Smeenk schreef mij dat ze de dames ter Beest ook herkende.

Verder schreef ze: "ik ben zelf ook naar deze naaischool gegaan, als juf Rika ter Beest niet kon, dan kwam juf Aaltje ter Beest ons helpen. We maakten alles voor ons zelf (ondergoed) gratis. Ik heb een broekje daar gemaakt, welke ik nog in mijn bezit heb. We moesten alles met de hand naaien."

Hierbij bedank ik mevrouw Boogman en mevrouw Groeneweg voor de leuke reacties.

Marja Geurts-Melgers ■

Alle rechten voorbehouden.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

De Zoethorst

“De Zoethorst” bestond al vóór 1600 als perceelsnaam. In 1739 stond er een huis, bewoond door Andries te Winkel. De familie Te Winkel heeft er drie generaties gewoond tot de laatste te Winkels in 1807 naar Bronkhorst vertrokken. Het huis werd afgebroken en de eerste kadasterkaarten van 1832 vertonen De Zoethorst dan ook als onbebouwd weiland, in bezit van de familie Breukink van de Kleine Emmer. Bij een boedelscheiding in 1873 viel dit weiland, bestaande uit 3 kadastrale percelen van samen 5,46 ha., ten deel aan Gerhard Breukink, winkelier te Gendringen.

Door Rob J.M. Seesink te Tilburg

Steenfabriek

Op 24 maart 1877 verkocht Gerhard Breukink de grond aan Arie Diederik Duijs te Elst en Felix Anton Wubbe te Amsterdam. Samen bouwden zij in het voorjaar van 1877 een steenfabriek, waar direct al dezelfde zomer stenen werden gebakken. Zij bouwden op het terrein tevens een

dubbel woonhuis voor de werknemers en drie keten, waarvan er één met stalling en kantoor. Eén jaar later maakten zij van de dubbele woning een blok van vier en vervingen twee keten door een grotere loods; tevens bouwden zij een woonhuis met paardenstal voor de steenbakkersbaas Gerrit Pels. In 1881 waren de prijzen

zo slecht dat Duijs en Wubbe ermee stopten. Zij verkochten de inboedel, lieten de meeste gebouwen afbreken en verkochten ook het onroerende goed. Op 22 november 1881 was er op De Zoethorst een veiling van de inboedel, waaronder twee loodsen. Daarna op 7 en 21 december 1881 vond bij de kastelein Wigmans te Olburgen de openbare verkoop plaats van de onroerende goederen.

Perceel 1

Vóór de toeslag was al een gedeelte verkocht aan Jannes Jansen¹ en zijn schoonvader Bart Jansen, wonende aan de Slonsestraat in de Luur; zij kochten een stuk bouwland van 0,90 ha, waarop het blok van vier woningen stond. Het woonblok werd afgebroken en zij bouwden een nieuw huis², waar zij op 1 augustus 1883 hun intrek namen. Jannes Jansen en zijn vrouw Grada Jansen³ kregen een groot gezin. Dochter Cornelia Jansen⁴ trouwde er in 1916 bij in met Willem Alberts⁵. Toen dit echtpaar in 1932 met hun kinderen naar Rha verhuisde, kwam dochter Alberta Jansen⁶ met haar man Bernard Houtman⁷ op het ouderlijk huis wonen. Zij kregen een dochter en een zoon. Marie⁸ en Fons⁹ Houtman. Op 4 april 1945 is het huis door oorlogshandelingen afgebrand en was de familie Houtman alles kwijt. Zij hebben van april 1945 tot november 1945 in het kippenhok gewoond, daarna in een noodwoning. In 1952 trouwde de dochter Marie Houtman met Jan Egging¹⁰ en kort daarna is het huidige woonhuis gebouwd. Vanaf 1967 hebben zij ruim 20 jaar onder de naam De Zoethorst een minicamping geëxploiteerd. Na het overlijden van Jan Egging heeft Marie Houtman het huis verkocht. De nieuwe eigenaar heeft van De Zoethorst een dubbel woonhuis gemaakt.

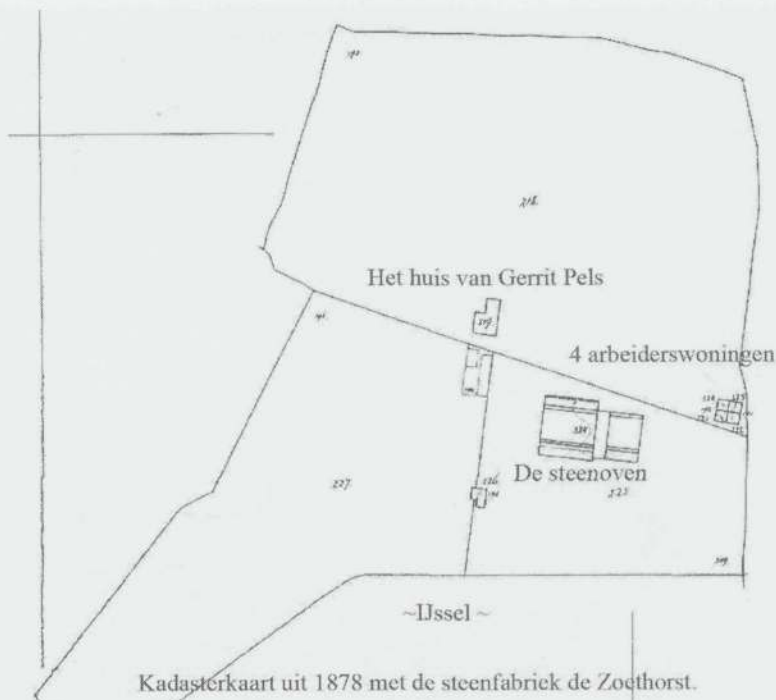
Perceel 2

Een ander deel, een stuk weiland van 1,91 ha, werd verkocht aan Jan Heyting, landbouwer te Rha. Later ging het over op zijn schoonzoon Herman Nieuwenhuis.

Perceel 3

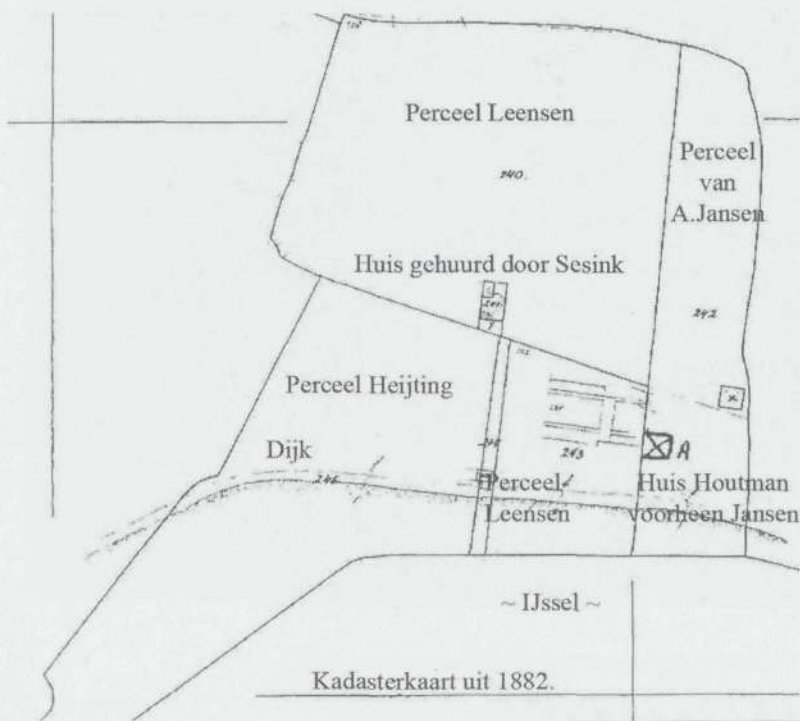
Het gedeelte dat overbleef werd niet gegund, maar werd op 1 mei 1882 alsnog verkocht aan Theodorus Leensen, steenbakkersbaas bij steenfabriek Van de Loo. Hij kocht het huis met stalling en de overige grond, tezamen 2.65,69 ha. De steenfabriek en de loodsen waren inmiddels afgebroken. In 1907 kwam dit goed in handen van Hendrikus Bernardus Schotman te Olburgen.

Toen Gerrit Pels op 11 november 1881 weg ging, stond het huis dat in 1878 voor de steenbakkersbaas was gebouwd de gehele winter leeg. Na de koop door Leensen werd het direct verhuurd. Het

huis telde zeven verschillende huurders, voordat op 21 december 1891 de weduwe Leensen er met haar acht kinderen zelf ging wonen. Begin 1895 gingen zij weg en kwamen als huurders het jonge echtpaar Jan Willem Maalderink en Johanna Kip. In februari 1911 vertrokken deze met zeven kinderen naar Vorden. Aansluitend kwam Johannes Franciscus Sesink¹¹ als huurder met zijn vrouw Maria Alijda Schrijver¹². Hij was landbouwer en rietdekker en had als borgen meegebracht zijn moeder Wilhelmina Sesink-Adams¹³ en zijn vader Gradus Sesink¹⁴. Het goed was te aanvaarden op 22 februari 1911, met uitzondering van het ingezaaide deel van het bouwland, dat pas na de oogst van 1911 vrijkwam. Het werd verhuurd voor 6 jaar, tegen de prijs van f 293,00 per jaar te betalen telkens op 22 februari met 5% opslag ten kantore van de notaris en onder de volgende voorwaarden:

1. onder de huur is begrepen het z.g. werkhout, dat de huurder niet anders dan 4 jarig mag hakken; uitdrukkelijk niet inbegrepen is het jacht- en visrecht;
2. de huurder moet het goed als goed huisvader beheren en mag niet onderverhuren;
3. de geringe dagelijkse reparaties zijn voor de huurder;
4. de huurder mag geen bomen kappen of heggen rooien en moet er op toezien, dat heggen of bomen niet door het vee worden beschadigd;
5. de huurder zal geen mestvaalt mogen hebben binnen 1 meter van de muren en eenmaal per jaar in de zomer zal hij aan de binnenzijde daken en muren dienen te reinigen van spinnewebben en stof.
6. hij zal het land goed moeten bewerken en zuiveren van onkruid; het weiland zal hij behoorlijk moeten beweiden en mols- en mierenhopen tijdig moeten slechten;
7. ieder jaar mag hij het weiland voor maximaal $\frac{1}{4}$ deel hooien;
8. het onderhoud van wegen, voetpaden, vonders en afrasteringen is voor de huurder;
9. huurder mag geen mest, hooi of stroo van het goed afvoeren.

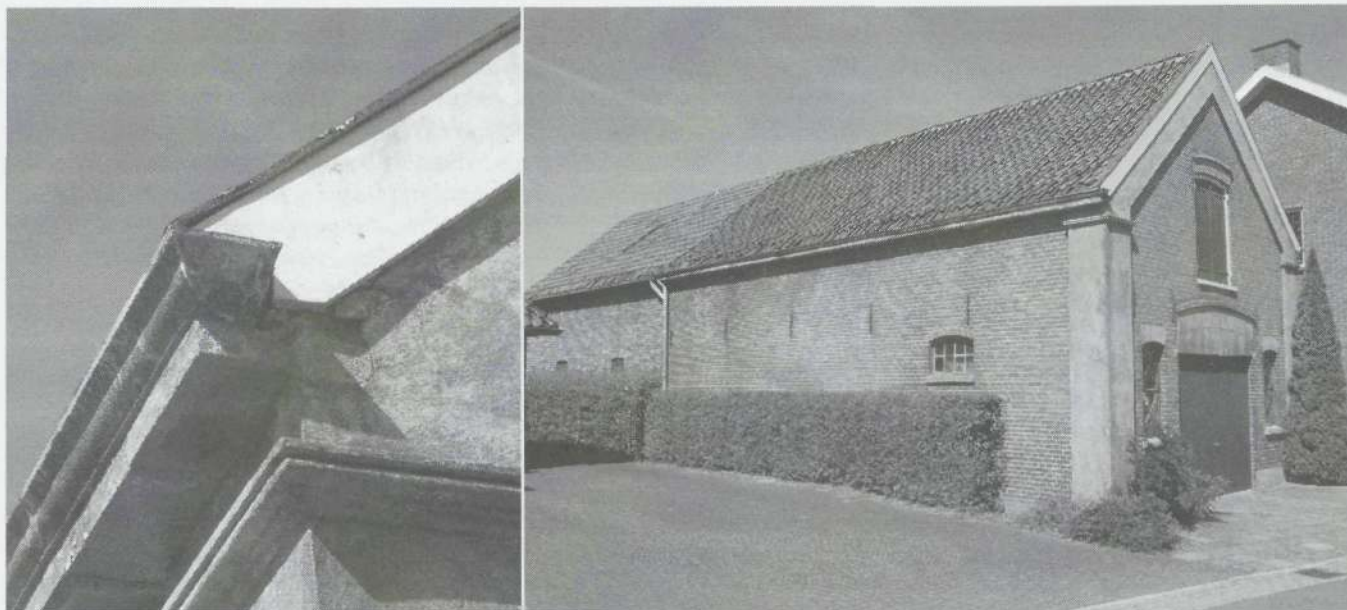
Zij gingen in 1920 met negen kinderen naar De Linkhorst op Rha. Daarna waren er nog verschillende huurders. De laatste huurders waren vanaf 1940 Antonius Bernardus Sonneveld met zijn vrouw Johanna Hendrina Buurman tot dat het huis in de laatste week van de oorlog is afgebrand. De grond met de overgebleven ruïne vererfde na de oorlog op Johanna Schotman; dochter van de eerder genoemde Hendrikus Bernardus Schotman.

NB.: In de periode dat Johannes Sesink en Maria Schrijver als huurders in het huis van de voormalig steenbakkersbaas Pels woonden waren zij de burens van Jannes Jansen en Grada Jansen, de overgrootouders van Alberta Maria Paulina Wilhelmina Houtman. Zij is een dochter van Fons Houtman en is getrouwd met Robertus Johannes Martinus Seesink (de schrijver van dit artikel), die genoemde Johannes Sesink als stamvader heeft. ■

1. Johannes Albertus Jansen is geboren op 10 september 1850 in Olst en overleed op 24 november 1937 in De Luur.
2. Het adres van de boerderij is verschillende keren gewijzigd. Het is geweest B162 Olburgen, Pipeluurseweg 9, Luurseweg 7, Olburgseweg 44 en 44a.
3. Grada Jansen is geboren op 29 oktober 1857 en overleed op 18 oktober 1940.
4. Cornelia Margaretha Jansen is geboren op 6 mei 1897 op de Zoethorst.
5. Bernardus Wilhelmus Alberts is geboren op 3 anari 1890 in Steenderen en overleed op 2 juni 1974 in Zutphen.
6. Alberta Gerdina Jansen is geboren op 4 maart 1893 op de Zoethorst.
7. Bernardus Houtman is geboren op 14 december 1887 in Voorst en overleed op 10 augustus 1965.
8. Marie Grada Alberta Houtman is geboren op 30 december 1929 in Hengelo Gld. en overleed op 19 januari 2010 in Zutphen
9. Gerhardus Alfonsius Houtman is geboren op 3 maart 1933 en overleed op 9 december 1966 in Tilburg.
10. Johannes Gerhardus Egging is geboren op 29 mei 1925 in Bergh en overleed op 3 mei 1991 in Zutphen.
11. Johannes Franciscus Sesink is geboren op 11 juli 1876 en overleed op 27 januari 1953.
12. Maria Alijda Schrijver is geboren op 30 januari 1877 in Huissen en overleed op 28 december 1926.
13. Wilhelmina Sesink-Adams is geboren op 28 augustus 1844 en overleed op 3 januari 1937.
14. Gradus Sesink is geboren op 5 september 1834 en overleed op 13 september 1903.

Bronvermelding:

R.J.M.Seesink, r.j.m.seesink@home.nl
www.seesinkbeek.nl
www.seesinkbeek.nl/toldeseesink.htm
 Jubileumboek 1000 jaar Olburgen Rha
 Rha, Huizen en bewoners van Anton Metz
 Olburgen, Land, huizen en bewoners van Anton Metz.
 De Zwerfsteen 2005/3; een periodiek orgaan van de
 Historische vereniging Steenderen.

De gietijzeren goot

Aan de Landlustweg staat een oude schuur behorende bij nummer 6, die dienst doet als garage-berging. Het voorste gedeelte van deze schuur is gebouwd in het midden van de 19^e eeuw en het achterste gedeelte in het begin jaren '60 van de 20^e eeuw. Het fraaie van deze schuur is de aanwezige oude gietijzeren goot, zowel links als rechts en zichtbaar vanaf de straat. Een goot die je bijna niet meer tegen komt.

Door Wim Jansen

Goten

In het verleden zijn de meeste gebouwen ontworpen zonder goten. Vooral op het platteland was dit niet nodig, omdat de meeste gebouwen werden voorzien van rietendaken. Rietbedekking steekt over het algemeen wat verder over de muur, waardoor het opgaande muurwerk droog blijft.

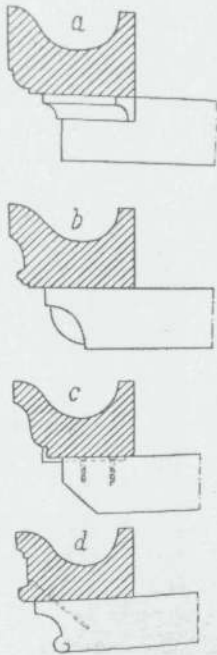
Toen er geen goten waren, vooral bij pannendaken, spatte het afkomende water op tegen de muur. Het muurwerk werd daardoor aangetast. Ter bescherming van de muur, smeerde men aan de buitenzijde een plint en behandelde men de binnenzijde soms met teer. Ook werden er wel liggende rabatstroken aangebracht om het water zo snel mogelijk te laten weg lopen van de gevel. Om het gebouw droog te houden met-selde men een strook onder het maaiveld tot ca. 50 cm. boven het maaiveld in sterke trasmortel het zogenaamde trasraam.

Toen er steeds meer pannendaken kwamen, werd de behoefte aan een goot, om het afdrui-pen water op te vangen en af te voeren, steeds groter. Eerst ontstonden er de rib- of mastgoten, een goot buiten de muur, die werd gemaakt door een houten rib uit te hollen.

Deze goot kon weinig water bergen en kostte veel onderhoud. Hierna kwamen de bakgoten, maar die moesten van binnen bekleed worden met lood of koper en dat was kostbaar. In ca. 1830 begon men met het vervaardigen van gietijzeren goten, voor die tijd een geweldige oplossing.

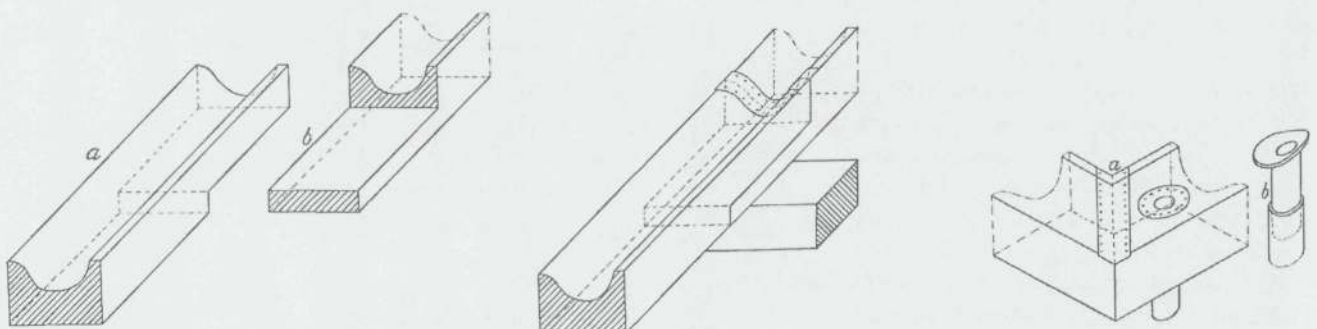
Gietijzer

Vanaf ca. 1500-1000 v Chr. wordt in Europa en ook in Nederland smeedijzer gemaakt door erts in ovens te verhitten d.m.v. houtskool en een geforceerde luchtstroom. IJzererts was aanwezig op de Veluwe en in het oosten van het land, veelal langs de Oude IJssel. Deze ijzerhoudende stenen werden ijzeroer of klapper genoemd. IJzeroer is een metaaloxide verbinding. Door deze steen te ontdoen van aardachtige elementen en van zuurstof, in een kleine schachtoven tussen lagen houtskool, afwisselend aangebracht, bij een temperatuur van ca 1100 -1250°C, vormt zich het ijzer. De ijzerdeeltjes zakken naar beneden tot een deegachtige klomp, ook wel wolf genoemd. Deze wolf wordt door de smid net zolang behamerd tot dat alle slak er uit geslagen is.

Het zuivere ijzer wat dan ontstaat bevat zeer weinig koolstof en hoe minder koolstof hoe harder het ijzer en hoe meer rekbaar het metaal is. Koolstofhoudend ijzer kan gehard worden door het te laten schrikken in water.

In de 14^e eeuw wordt vanuit de schachtoven de hoogoven ontwikkeld. Dit was toen mogelijk omdat men de beschikking had over blaasbalgen die met waterkracht konden worden aangedreven en ook over steenkool. Door een hogere temperatuur en de langere tijd van het proces, neemt het koolstofgehalte toe, waardoor de smelttemperatuur van het ijzer lager wordt. Als het ijzer dan toevallig door te hoge temperaturen smolt, gooide men het toen nog weg. Vanaf de 15^e eeuw gebruikte men dit voor het gietijzer. In de 16^e en 17^e eeuw geraakten grote bankiershuizen bij de ertswinning betrokken zodat vanaf die tijd een omvangrijke metaalproductie ontstond.

Tot en met de 18^e eeuw was het gebruikelijk om hoogovens te stoken met houtskool. Omdat in Engeland en Nederland hout schaars was geworden zocht men een alternatief, namelijk kolen, maar deze zijn te vervuilend. De Engelsman Abraham Darby wist voor het eerst in 1711 ijzer

te maken met gebruik van cokes. Door steenkool te roosteren ontstaat er cokes, waardoor meer zwavel en andere schadelijke gassen worden uitgesloten. Rond 1850 wordt dit ook doorgevoerd in Nederland.

Door gebruik van cokes konden de hoogovens ook groter worden. In 1829 had de ijzergieterij Nering-Bögel te Deventer als eerste de beschikking over een stoommachine. De belangrijkste besparing was dat men door de stoommachines o.a. verhitte blaaslucht kon toepassen, wat een aanzienlijke brandstofbesparing gaf. Hierdoor kon er goedkoop geproduceerd worden, wat leidde tot massaproductie. De eerste producten waren vooral ornamenteel. Alles was vanaf die tijd te maken, van baden tot spanten, van stoeien tot pannen, van handwijzers tot graftekens, zowel voor binnen- als buitengebruik.

Naast de hoogoven zie je in de 18^e eeuw diverse typen ovens ontstaan voor versmelting of zuivering of ontcolen van ruwijzer. In de 19^e eeuw kon men gewalst ijzer maken na experimenten met spoorstaven. In 1857 kon men in Frankrijk en Engeland voor het eerst stalen balken maken van 40-50 cm. hoog. Op 20 september 1918 vond de oprichting plaats van de Koninklijke Nederlandse Hoogovens en Staalfabrieken thans Corus geheten plaats.

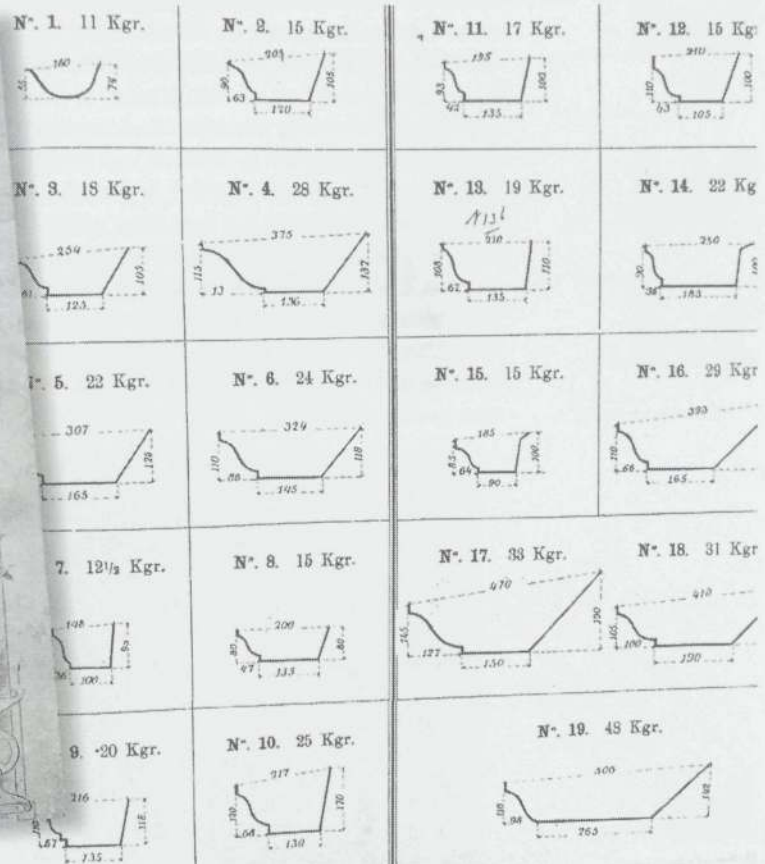
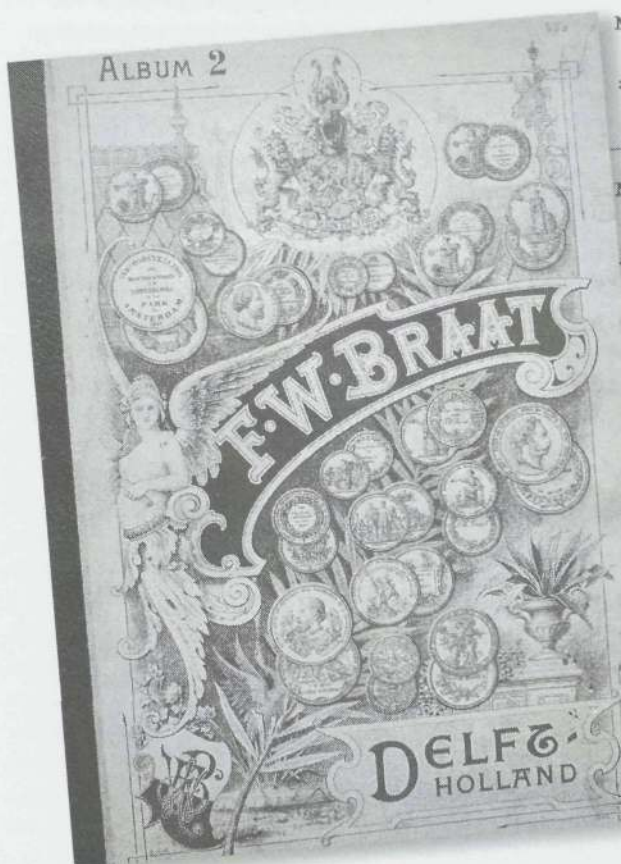
Rond 1830 waren er al catalogussen waarin verschillende typen gietijzeren goten waren op-

genomen. De fa. G.J. Wispelweg & Co te Zwolle bracht maar liefst 223 verschillende vormen en maten op de markt.

Ter ondersteuning heeft men betonplaatjes onder de goot als drager neergelegd.

De goten werden besteld, afhankelijk van het type in 1, 1,5 of 2 meter lengte, inclusief kop-einden en doorvoeren. De goten moesten ondersteunend worden aangebracht. Meestal werden de goten op de muur aangebracht. Bij dit pand niet. Men heeft hier in het begin van

de jaren '60 de gootconstructie veranderd. Ter ondersteuning heeft men betonplaatjes onder de goot als drager neergelegd.

De goten werden onderling met boutjes en moertjes aan elkaar gekoppeld. Alvorens men dit deed, bracht men eerst een dikke laag menie aan om zo de naad onderling te dichten. Nadien smeerde men nog wat extra menie over de naad, zodat de naden niet zouden lekken. Het nadeel van deze goot was dat je iedere 7 à 10 jaar die naad opnieuw moest dichtsmen. De naad ging telkens open door het uitzetten en krimpen van het materiaal. Het grootste voordeel van deze goten was, dat de achteropstand ca 2 cm. hoger was dan de voorzijde zodat bij een verstopping het water niet over de con-

structie alsnog de muur inliep.

Een nadeel van deze goten was, dat bij een verstopping in de vorstperiode de goot wel eens kapot vroom bij zwakke plekken in het gietwerk.

Zink

Tot in de 14^e eeuw werd er niet op grote schaal zink geproduceerd. Het was de Maharadja van Mewar die in de 14^e eeuw dit materiaal als variant op tin beschouwde en dit materiaal bewerkte en liet verwerken. Rond 1740 werd de kennis van het smelten door de Chinezen naar Engeland gebracht. In 1806 kreeg de Luikse scheikundige Jean-Jacques Daniël Dony een concessie voor de ontginning van de groeven van Moresnet vlak onder Vaals in België. Van hieruit ontwikkelde zich het bladzink. In 1836 werd er gestart met een zinkfabriek in Stolberg bij Aken en in 1926 in Budel-Dorpplein. Deze fabriek in Budel-Dorpplein bestaat nog steeds onder de naam Nedzink.

In het midden van de 19^e eeuw werd Parijs gesaneerd en gemoderniseerd onder leiding van Baron Haussmann. Deze was weg van dit materiaal en door zijn toedoen beleefde zink een grote opmars. In de architectuur werd dit materiaal al snel de rivaal van lood en koper.

In die tijd werd zink gemaakt van zogeheten pakketwalsen. Het bestond voor ongeveer 98,5% uit zink, wat lood en andere bestanddelen. De platen kenden een zogenoemde 'vezelstructuur' en de uitzettingscoëfficiënt was afhankelijk van de walsrichting. Daarom kon je zink alleen gebruiken in meters stukken dwars op de walsrichting gezet. Bij bewerking in de lengterichting kon op de plek van de buigkanten breuk optreden.

Thans kennen we alleen Titaanzink, wat bestaat uit 99,7% zink, 0,1% titaan, 0,1% koper en wat reststoffen. Sinds 1956 wordt bladzink gemaakt via moderne bandwalsen procédés en vanaf 1973 is er niet anders meer verkrijgbaar.

Door zink steeds goedkoper te kunnen produceren werd dit materiaal voor goten een concurrent voor het gietijzer. Het grootste voordeel van zink is, dat je goten kunt maken in vormen en maten die je wenst. Het materiaal is onderling goed soldeerbaar en vraagt geen onderhoud. Mede daardoor was dit materiaal goedkoper in onderhoud.

Zo werd de gietijzeren goot steeds meer verdrongen.

Je ziet ze ook bijna niet meer, maar die er nog zijn, wees er zuinig op. Het is een stukje historisch materiaalgebruik dat bijna verdwenen is. Zou toch jammer zijn deze geschiedenis niet meer te kunnen zien. ■

“Historische recepten”

Tekst: Marja Geurts-Melgers

Wentelteefjes!

(Wentel 't eventjes).

Wentelteefjes zijn ooit ontstaan om geen brood te verspillen.

Ingrediënten (voor 10 of 12 stuks):

- 2 eieren
- 50 gram suiker
- 1 mespunt zout
- 1 theelepeltje kaneel
- 4 dl. melk
- 10 of 12 sneetjes wit brood (ieder soort is te gebruiken)
- boter
- witte basterdsuiker

Bereidingswijze:

- kluts de eieren met de suiker, het zout en de kaneel. Voeg de melk toe.
- wentel tien tot twaalf boterhammen eventjes door de eiernmelk, leg ze op een stapel op een diep bord.
- schenk de overgebleven eiernmelk over de stapel en tussen de boterhammen tot alle melk door het brood is opgenomen.
- bak de wentelteefjes in boter in de koekenpan aan beide zijden bruin.

Presenteer ze warm met witte basterdsuiker.

Variatietip: stroop of jam erop of met verse stukjes fruit.

Eet smakelijk! ■

Wie is wie?

Deze foto is gemaakt tijdens een feestavond van de Jonge Boerenbond uit Baak in ca. 1955. Rechts onderaan zit de heer J.G. (Joep) Melgers.

Wie herkent er personen op deze foto? Ik zie de reacties weer met veel belangstelling tegemoet.

Marja Geurts-Melgers ■

Priesmien elf

Besluitvaardige zeiler

Augustus 1950. Herman Judius Wijers, geboren in hartje Steenderen (1901), maakt een avontuurlijke zeiltocht van de Loosdrechtse plassen naar zijn geboorteplaats.

Het werd een onrustige nacht voor mijn vader daar op de Neder Rijn op de hoogte van Heteren. Als een sleepboot (zonder sleep) op volle kracht langs komt varen, kan deze veel water tussen de kribben wegzuigen. Even later komt het water dan met het nodige geweld weer terug. Soms knarsen de kiezels onder de kiel van het jacht en daar wordt deze schipper onrustig van. Dan moet hij af en toe eens met zijn hand voelen onder de vlonder of er geen overmatig lekwater omhoog komt. Dat zijn weer die spookgedachten van de nacht.

Door Juus Wijers

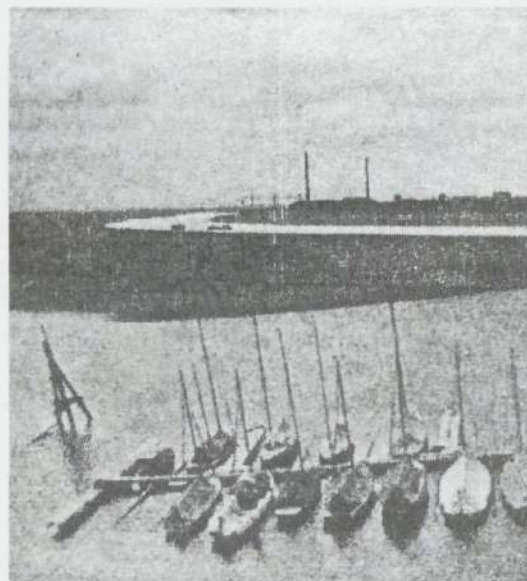
Het is donderdag 3 augustus. Om 9.00 uur maken we ree en hijsen de zeilen. Weg van het ongemak van roerig water door voorbijvarende sleepers.

De barometer staat op 747 en de wind blijft West zodat we tegen het middaguur in alle rust de veilige jachthaven van Arnhem binnenglijden. In Arnhem is het feest. "Mijlpaal 1950" We treffen het. Als we 's middags gaan fourageren blijkt er een Franse week te zijn. Gelderse gezelligheid met een Zuidelijk tintje. Ons mamma heeft aan boord een heerlijk maal bereid.

De aluminium borden kunnen bijna ongewassen op hun plek terug. Ze zijn schoongegeeten. Als het eten eens wat gezakt is, gaan we weer de "Franse" stad in en genieten van alles wat Arnhem er voor deze mijlpaal van en voor gebakken heeft.

's Avonds laat is het aardedonker en de regen dreint ons lekker nat. Met een bescheiden zaklampje krabbelen we een wankel en glibberig 'plankiertje' af en vinden onze Breeveertien terug in alle rust. Het wordt nu ook voor de schipper een welverdiende, zorgeloze nacht.

Harm (14) maakt voor vertrek uit Arnhem nog even twee mooie "lucht"foto's vanaf een enorme oorlogspuinhoop. (foto Agfa clack!) De hoogte van de berg puin laat zich raden.

We zien Vadertje Rijn met weer die eeuwige steenfabrieken. De Breeveertien dat is vooraan de tweede van links. De bescheiden kiekjes heb ik samengevoegd tot één geheel. In 1950 is het 'plankiertje' inderdaad nog niet veel soeps.

Vrijdagmorgen is de barometer gestegen naar 752 en de zon laat niet wachten. De wind is Zuidwest en erg vlagerig. Om 15.15 uur ronden we de kopboei van de IJssel. We moeten kruisen en plots komt een uitschieter van de wind ons weer eens dwarszitten. De wallekanten, uit louter baksteen, zijn ruw, scherp en ongenaakbaar. Juist voor de wal luistert de boot weer eens niet naar het roer.

De schipper: "Weer gil ik mijn commando's... Afhouden... Zelf spring ik mee overboord en nog net op tijd kunnen we de boot behoeden voor een minder zachte aanraking met de scherpe stenen".

De wind loeit door het touwwerk en over het kale land. We willen wachten tot het wat bedaar, maar bij het zien van zo'n ongenaakbare wal-lekant trekt je een huivering over de rug! We moeten hier weg! Zo gauw mogelijk. Dan maar de zeilen strijken en voor de kale mast drijft de nijldige wind ons terug de Rijn op. Een aardige schipper van een kleine tjalk zal ons het eerste rechte stuk tegen de wind in helpen. Goed en wel voorbij de brug van Westervoort gooien we met een amicaal handgebaar los. Woorden komen niet over in de gierende wind. Als we dan even vlot willen hijsen, haakt een zeillat achter de doorgezette dirk. Met een half gehesen grootzeil dat fel klappert in de wind moeten we nu ook nog een vrachtschuit ontwijken die juist de smalle IJssel af komt zakken.

Als eindelijk de motorschuit voorbij is, kunnen we flapperend overstag en komt het zeil vrij om te hijsen. We zuchten om die hachelijke situatie. Dan gaat het volle snelheid richting Bronkhorst. Koeien, strandjes, kribben, vissers, boerderijen en lieflijk verscholen dorpjes, ze komen, ze gaan...

Maar de IJssel is niet alleen smal en drukbevaaren, maar ook uitermate bochtig. De wind verandert vaak van kracht en richting. Een nieuwe "narrow escape" liet niet lang op zich wachten.

De zoveelste hachelijke situatie meldde zich. De schipper: 't Was weer eens een rakje dat kruisend genomen moest worden. Een vrachtschuit komt oplopen. Ik taxeer zijn koers en houd de bakboord oever aan om hem aan stuurboord te laten inhalen. Juist als ik denk dat de boot me aan stuurboord zal voorbijgaan zie ik de robuuste boeg recht op me afkomen. We moeten wachten. Stilliggen op de wind. Dat doet de ...

... Breeveertien als geen ander schip. Ik trek de fok te loevert en druk de helmstok naar lei. Zo wacht ik hem af. Maar wat die schuit nu bezielt, die schipper drukt me haast op de wal, terwijl er toch plaats genoeg is om wat af te houden. Op twee meter gaat de diepgeladen tjalk aan ons stuurboord voorby... maar dan wordt de stilliggende Breeveertien door z'n schroef en weer staan baar aangetrokken. De schepen raken elkaar en dat is nog niet zo erg, doch dan kyk ik als by ingeving naar achter en zie hoe het uiteinde van myn giek juist van plan is, tergend langzaam maar als begin van een dramatisch einde z'n schroefhoek achter het opkomend nekweck achter op de tjalk te steken. Ik steek myn hand uit en of het de gewoonste zaak van de wereld is, pik ik de giek juist over het yezers hek heen... Wat zou ik hier hebben moeten schrijven, als ik niet het juist op het critieke moment...? Later was het over iets anders hebbars.

Ku zal de lezer vandit reisverslag trecht denken, wat doet z'n onnozelen bootje, waar zoveel gevaren op dat grote water op de loer liggen, zich aan al die evenementen bloot te stellen! Blyf in de veilige schroef van de grote plas, waar een kind stuurman kan zyn, en waar je eigen

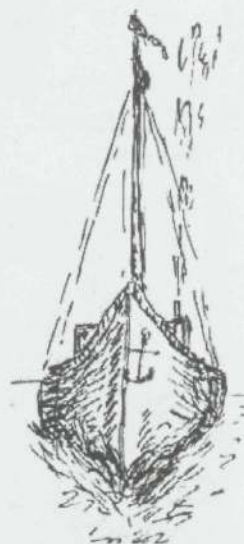
... haven je elk gewenst moment veiligheid kan bieden.

Juus: We krijgen een onzachte ram van de vrachtschuit met zijn rouwdouw schipper. Harm en ik staan met pikhaken de langsvarende vrachtboot af te houden. Het staal gilt op het staal en we zetten diepe krassen op de rauwe huid. Met z'n tweeën houden we met alle macht het gevaarte maar net op afstand.

Ook ik zie dat het uiteinde van de giek door de opkomende stalen reling gegrepen zal worden.

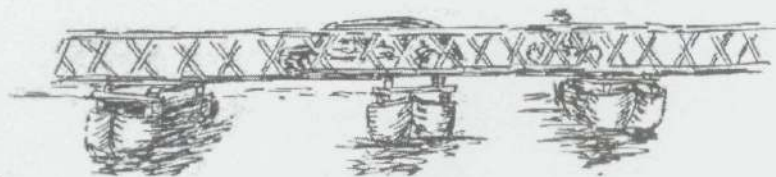
Ik had geen tijd genoeg om te bedenken wat de gevolgen konden zijn. Het absolute einde van de reis leek nabij.

Wat een waanzinnige opluchting, als ik mijn vader met een simpel handgebaar de giek zo'n 40 cm over de bedreigende railing zie beuren. Hier kunnen we spreken van een besluitvaardige zeiler en die heb je echt nodig om weer heel thuis te komen. Wat was er van moeder terechtgekomen als die hele boot om was gegaan? Mamma was een moedige vrouw dat ze, met haar zeer matige zwemcapaciteiten en

Een stoere meedogenloze voorstevan kwam recht op ons af.

ontvlambaar zenuwgestel, al die fratsen maar accepteerde. Nu pas ben ik ervan doordrongen waarom ze na het verblijf in Bronkhorst "ziek" naar huis ging. Een diplomatiek besluit, maar... De koek was gewoon op. Zo denk ik er nu over. Enfin, we zoeken het avontuur, dus klagen we niet. Ik citeer weer het reisverslag van Herman J.: "De schoonheid van de oevers, gezien vanaf een rustig voortglidend vaartuig is vaak weergaloos en groots voor degenen die er een open oog en een ontvankelijk gemoed voor heeft". Zo naderen we tegen de avond de schipbrug van Doesburg.

Wij hadden in 1950 nog te maken met een schipbrug over de IJssel tussen Doesburg en Ellecom, maar in 1952 opende koningin Juliana de vaste brug.

De wind is afgeflauwd tot een heerlijk koeltje. De avond is er een van ongekend zeilgenot. We vergeten bijna een slaapplek te zoeken. Het afmeren tussen twee kribben geeft weer veel consternatie. In nood springen we weer overboord om averij te voorkomen. Harm staat op de krib, zijn laarzen tot aan de rand vol IJsselwater terwijl hij de boot aan een lijn heeft. Hij houdt goed stand als de Breeveertien de IJsselstroom ingetrokken wordt en aan de andere kant van de krib terecht komt.

De schipper schrijft: "Het is een gegil en geschreeuw in de doodstille avond. Er klinkt: "Duwen dan kerels... Hou vast... Laat niet glijpen". Op een gegeven ogenblik steek ik mijn kop op om eens te kijken of ik ook burengerucht aan het maken ben. In de mist die over het vredig weiland trekt, zie ik enkel een paar koeienkoppen tegen de dijk afsteken. Met een glimlach om hun goeie snuiten, schijnen ze zich af te vragen wie hen daar met zoveel rumoer uit hun nachtelijke rust houdt.

We ploeteren nog wat rond met landvasten en ankerlijnen en verzorgen ons dekzeil. Dan is ook deze dag met een laat avontuur weer ten einde. De nacht spreidt zijn sluier over land en rivier.

De fototekening:

Harm, ruim 14 jaar, stond daar wel even mannenwerk te verrichten op die IJsselkrib op de hoogte van Olburgen.

Toen mijn vader op Loosdrecht een keer onverwacht overstag ging, zwaaide Harm 360 graden om het voorstag, om daarna weer op de voorplecht te belanden.

Herman kreeg wat te horen.

Ook liep hij over de nokbalk van een huis in aanbouw van de ene muur naar de andere.

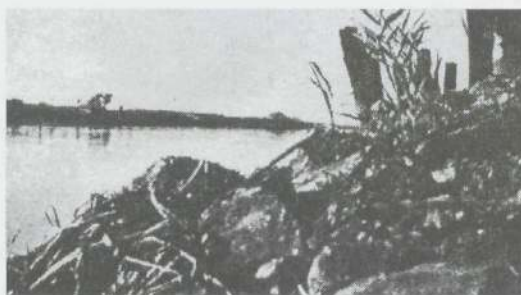
Later werd het turnen en judo. Meer verantwoord stunts.

HARM

Het toiletmaken is iedere morgen weer een genoegen. Herman J. Wijers, de schipper/schrijver, is al vroeg aan zijn pijpje. De avonturier ziet toe op een ordentelijk verloop. Hijs die zeilen mannen. Op naar Steenderen.

Bescherming of schrikbeeld. Basalt blijft hard. Foto IJssel bij Olburgen 5 augustus 1950 Toestel: Simpel "Agfa klakje"

Boven het hoge kribbehoofd licht een klein lampje op, bengelend aan een zacht deinende mast. Eentonig tikken IJsseldruppels op het gangboord. Broek en sokken in het want lekken gestaag leeg. Zo dicht bij het einddoel en nog zonder averij. We kunnen rustig op één oor. Op een flinke steenworp slaapt Willy Pasman op Breehegge. Hij is pas twee jaar en trekt zich niets aan van de rondschallende commando's. Breehegge of Breeveertien. Wie het Bree heeft laat het Bree hangen. ■

Ons jargon

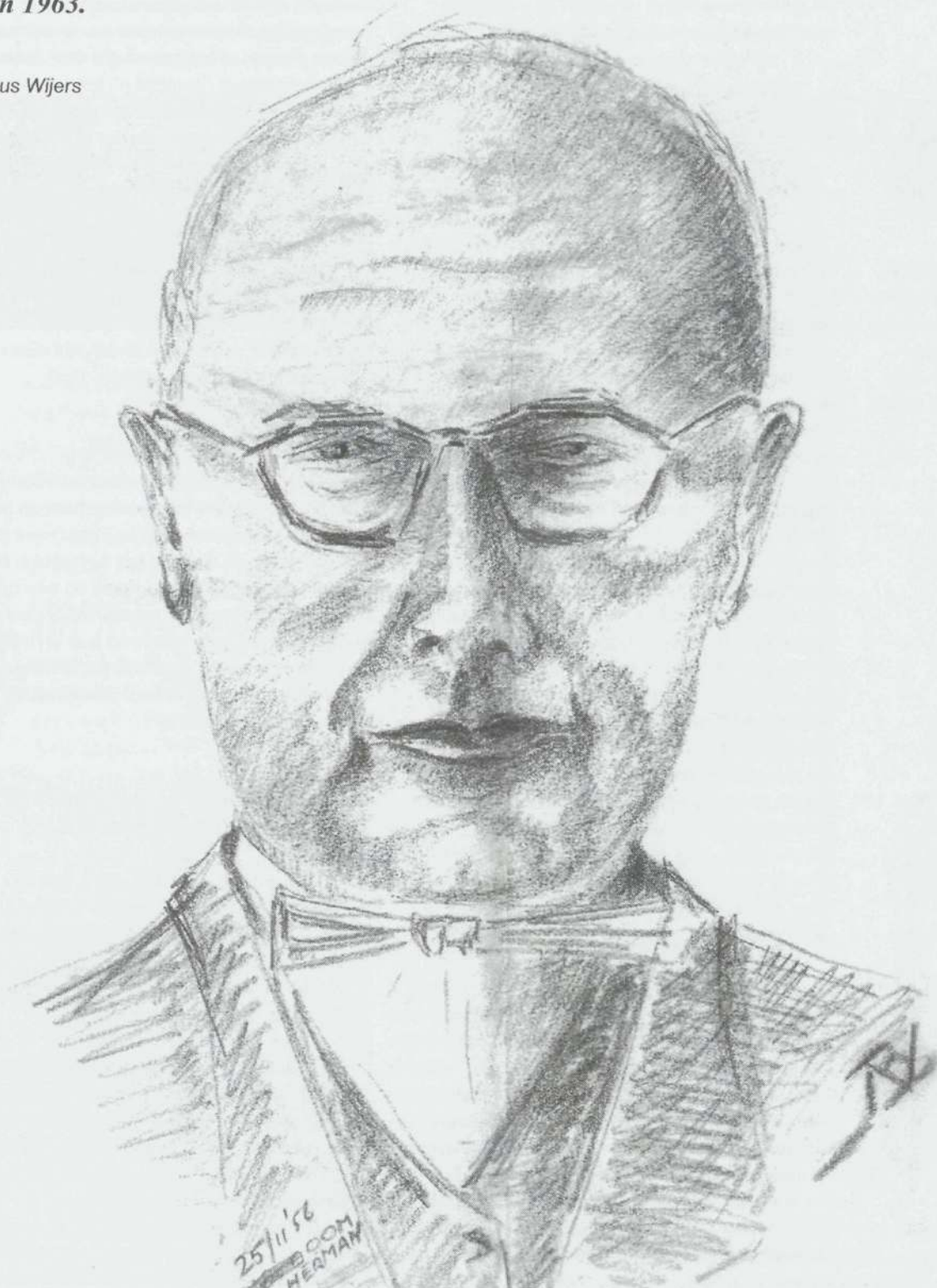
- Vlonder is de uitneembare vloer in kuip en kajuit
- Reemaken is de boot klaarmaken voor de vaart
- Zeillat is een smalle dunne lat in de achterkant van het grootzeil
- Dirk is een lijn die de giek kan opvangen
- Narrow escape is een bijna ramp(je)
- Een rak is een recht stuk vaarwater
- Stuurboord is rechts en bakboord de andere kant.
- Rouwdouw is lomp
- Koeltje is een prettig verkoelende kalme wind
- Voorstag is de staaldraad die de mast naar voren schoort
- Voorplecht is het dek voor de mast
- Averij is schade aan een boot.

“De Zwaanbewoner”

Herman J. Wijers, zoals ons lid Nico Brands uit Gorssel hem tekende anno 1956.

Herman werd geboren (1901) in logement de Zwaan in Steenderen, had daarna een kruidenierszaak in Utrecht, verhuisde net voor de oorlog naar Bilthoven en overleed daar in 1963.

Door Juus Wijers

Logement de Zwaan in Steenderen gepentekend door Herman J. Wijers geboren (1901) in dit pand. Rechtsomker zien we (met moeite) de bescheiden signatuur in het onkruid. Getekend in de jaren dertig.

Herman Judius Wijers, literair overzicht

Herman schreef tegen het einde van de oorlog (1944) de Steenderense streekroman "De Veenhorst". Uitgegeven in 2001, 100 jaar na zijn geboorte.

Daarna, in 1946, schreef hij "Wiebeke Wuuster". Deze roman over een Steenderens dorpsmeisje werd in 2005 succesvol uitgegeven in de omnibus "Gariet Jan en zijn streekgenoten". Voor deze omnibus leverde hij 60 procent van de tekst. De bekende streekschrijvers Havanha en Gerrit Kraa zorgden voor een altijd weer humorvolle aanvulling.

waarin we ook zijn betovergrootvader Harmen Addink (geschiedschijver) en zijn oom Hendrik Egbert Wijers (o.a. Gelderse Hutspot) tegenkomen. Harmen Addinkstraat en Hendrik Egbert Wijerspad waren al een bewijs van algemene waardering.

Nog lang niet alle literaire werk van Herman Judius Wijers is aan de openbaarheid prijsgegeven.

Ik denk dan aan de novellen "Dichter und Bauer" (omgedoopt in "Romantiek achter de IJssel") en een bizar avontuur, genaamd "Blond haar", van een Nederlandse onderwijzer dat speelt in de bergen van de Franse Savoie.

Romantiek achter de IJssel gaat over het boeiende leven van zijn voorvader Harmen Addink. Dit speelt dus tijdens de Spaanse bezetting. Ook daar beleven we de bevrijding mee door de Kozakken (een dramatische ontknoping).

In de jaren '20 schreef hij een bundel van 35 gedichten die veel zeggen over de sfeer die hing over het dagelijkse leven in die periode. Een willekeurig gedicht genaamd "De Tale der oogen" staat in de Zwerfsteen van 2009-4. ■

Wat een eer. Niet ieder boek wordt daarvoor uitverkoren.

De Veenhorst (gaat over welgestelde boeren) wordt ook uitgegeven in twee delen onder de titels "De geur van hooi" en "Verzet op de hoeve". Voor slechtzienden verschenen deze twee boeken ook in "Grote letter" door Iris Oirschot. Wat een eer. Niet ieder boek wordt daarvoor uitverkoren.

De Zwerfsteen heeft in diverse afleveringen van Priesmien al veel aandacht besteed aan deze telg van een oud Steenderens geslacht,

Steenderen toen en nu

Straatbeelden van toen gezien vanuit het nu.

Aan de hand van oude foto's die op dezelfde plaats opnieuw genomen zijn, is te zien wat er in de loop der jaren is veranderd.

Het huis op het kruispunt van Steenderen. Vroeger woonde hier familie Scheerder.

